

Skozi trnje do pravopisnih nebes? Predstavitev procesa prenovne pravopisnega pravila na primeru »Novo Mesto«

Helena Dobrovoljc, Manca Černivec

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610506201_03

Uvod¹

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU je leta 2019 začela objavljati prenovljena pravopisna poglavja za javno razpravo. Prvi dve poglavji (»Pisna znamenja« in »Krajšave«) sta bili objavljeni decembra 2019, marca 2021 pa obsežnejši poglavji »Velika in mala začetnica« ter »Prevzete besede in besedne zveze«. Vsa poglavja prinašajo tudi nekaj sprememb veljavnih pravil *Slovenskega pravopisa* 2001, med njimi pa je bil najbolj javno odmeven predlog poenostavitve zapisa **krajevnih imen**² v poglavju o veliki in mali začetnici, ki je sicer nastal po daljši razpravi in temeljiti presoji različnih stališč ter je ob predstavitvi vznemiril del javnosti. V prispevku so predstavljene faze odločanja v postopku prenovne tega pravila, potek javne razprave, odločanje komisije, utemeljene pa so tudi končne odločitve.

1 Opis problema

V vseh pravopisnih priročnikih 20. stoletja³ je bila obravnavana zlasti raba začetnice **pri neprvih sestavinah večbesednih lastnih imen**. Ta imena so skladenjsko samostalniške besedne zveze, zgradbeno pa zveze pridevnika in samostalnika, npr. *Zidani Most*, *Murska Sobota*, *Blejsko jezero*. Pozornosti pravopiscev so bila deležna zlasti tista zemljepisna imena, ki so po svojem nastanku polastnoimenjena večbesedna občna poimenovanja. Ta, t. i. opisna imena najpogosteje tvori (a) jedrni samostalnik z geografskim pomenom, ki neposredno označuje poimenovano zemljepisno danost, npr. pri nekrajevnih imenih:

1 Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

2 V prispevku bo rabljen izraz *krajevna imena*, ki v *Pravopisu 8.0* nadomešča termin *naselbinska imena* iz SP 2001. Sopomenski termin, ki ga uporabljajo večinoma v geografskih strokovnih krogih, je *imena naselij* (angl. *settlement names*). Utemeljitev za spremembo je predstavljena v komentarju k poglavju »Velika in mala začetnica« (<https://pravopisna-komisija.zrc-sazu.si/Pravopis80/Velika-inmalaza%C4%8Detnica>).

3 Vprašanje o pisanju začetnice pri zemljepisnih imenih je bilo v slovenskem jezikoslovju izrecno obravnavano v vseh pravopisnih priročnikih: od prvega, Levčevega leta 1899, nato v Breznikovem (1920), Breznik-Ramovševem (1935), v šolski izdaji (1937) in obeh povojnih akademskih pravopisih (1950, 1962) ter tudi trenutno veljavnem akademskem, tj. Toporišičevem pravopisu (2001).

- ▷ *Logarska dolina* |dolina v Kamniško-Savinjskih Alpah|,
- ▷ *Gojška planina* |planina v Kamniško-Savinjskih Alpah|,
- ▷ *Postojnska jama* |kraška jama pri Postojni|;

in (b) pridevniška sestavina, ki ima razlikovalno vlogo, npr.:

- ▷ *Logarska dolina*, *Loška dolina*, *Poljanska dolina*, *Savinjska dolina*, *Soška dolina*;
- ▷ *Gojška planina*, *Kriška planina*, *Jenkova planina*;
- ▷ *Postojnska jama*, *Snežna jama*, *Škocjanske jame*.

Zapis neprve, torej samostalniške prvine se je nagibal k **mali začetnici**, (a) dokler je bil v rabi živ, tj. večini govorcev razumljiv pomen, ki ga je sestavina označevala (*Poljanska dolina*; *Stara vas*), in (b) dokler je bilo mogoče izenačiti geografsko pojavnost s pomenom sestavine (gl. opisna imena zgoraj). Po drugi strani se je zapis nagibal k **veliki začetnici**, če je bila pridevniška sestavina fakultativna in je samostalniška sestavina nastopala tudi samostojno kot ime (*Murska Sobota – Gremo v Soboto*).

Z večanjem števila imen in števila piscev v knjižnem jeziku so se pokazale izjeme, ki jih z zgornjimi splošnimi načeli ni bilo mogoče več pojasniti in obvladovati, zato so začeli razmišljati o tehničnih načinih za urejanje zapisa začetnice. Pravopisje v 20. stoletju se je ukvarjalo z usklajevanjem načel, ki jih je bilo mogoče jezikoslovno utemeljiti, in tehničnimi načeli.

2 Načela, s katerimi so pravopisi 20. stoletja utemeljevali zapis začetnice

Avtorji pravopisov so različne zapise različno pojasnjevali in izhajali tudi iz argumentacijsko različnih izhodišč.

2.1 Imenska samostojnost neprve sestavine kot razlog za veliko začetnico

Imenska samostojnost neprve sestavine kot razlog za veliko začetnico je bila utemeljitev, ki so jo uveljavljali Levec (1899), Breznik (1920) ter Breznik in Ramovš (1935, 1937).

V pravopisih, izdanih do druge svetovne vojne, je veljalo, da se vse neprve sestavine piše z malo začetnico. – Z veliko začetnico se piše neprve sestavine le, če te lahko nastopajo samostojno kot lastna imena, npr. *Koroška Bela – Grem na Belo*:

Kadar si zatorej v zadregi in ne veš, bi li v takšnem zloženem imenu pisal drugi del (samostalnik) z veliko ali z malo začetnico, tedaj poizkusi najprej dognati, če narod drugi del sam zase rabi za lastno ime ali ne [podč. a.]. (Levec 1899, § 578)

Pravilo torej zahteva seznanjenost z lokalnimi navadami. Kot je zapisano že v Furlan idr. (2000), je krajšanje večbesednih lastnih imen pogost pojav, povezan z jezikovno gospodarnostjo, a je sprejemljivo le v neuradnih položajih, »kadar je identifikacija zemljepisnega objekta kakorkoli zagotovljena« (n. d.: 15), zato je zaradi subjektivnosti in nestalnosti kot pravopisno merilo nezanesljivo in neprimerno.

2.2 Geografski pomen neprve občne sestavine kot razlog za malo začetnico in občutenje lastnega imena kot razlog za veliko začetnico

V SP 1950 je bila prvič uvedena razlika med občnimi »zemljepisnimi imeni«, ki imajo **geografski pomen**, saj zaznamujejo le vrsto zemljepisne danosti (*vas, trg, mesto, potok, reka, voda, jezero, log, dolina* idr.), zato jih pišemo z malo začetnico (§ 15). Enako se z malo začetnico pišejo tudi neprve sestavine večbesednih imen, ki jih uvrščajo med t. i. »občna krajevna imena« (§ 17), *Kranjska gora, Bela cerkev, Gornji grad, Zidani most, Ravni dol*.

Velika začetnica je uporabljena v neprvi sestavini le, če »je ali se čuti kot lastno ime« (§ 19), npr. *Bohinjska Bistrica, Nemška Loka, Železna Kapla, Nova Štifa, Velike Bloke, Velike Lašče*.

2.3 Aktualnost geografskega pomena neprve sestavine kot razlog za malo začetnico in občutenje lastnega imena kot razlog za veliko začetnico

Razlika med SP 1950 in SP 1962 izvira iz ugotovitve, da **geografski pomen nekaterih besed ni več aktualen**, torej da je v jezikovni skupnosti »kljub znanemu korenu občutek za občno ime pogosto zamrl, včasih zaradi narečnih sprememb, še večkrat pa zato, ker je jezik tisto občno ime opustil« (§ 39). Zato v tem pravopisu mehanizem odločanja o lastnoimenskosti ni več prepuščen uporabnikovi presoji, temveč je vpeljan **nabor** neprvih sestavin, ki se zaradi navedenega razloga (§ 39) vedno pišejo z veliko začetnico (*Bela, Bistrica, Brezovica, Brnik, Dolič, Gradec, Javornik, Kapla, Konjice, Polana, Preska, Škofije, Štifa, Tabor*), pa tudi nabor vedno z malo začetnico pisanih sestavin (*boršt, brod, cerkev, cesta, čelo, dob, dveri, dvor, glava, gora, gorca, graba, grad, grič, grm, jama, jarek, kal, križ, luža, marof, mesto, mlaka, mlin, most, njiva, peč, polica, pot, reber, rtič, rupa, selo, turn, vas, voda, vrata, vrh, vrt, žaga, žleb*).

2.4 Pomensko ujemanje med neprvo sestavino in poimenovano danostjo pri imenih naselij ter delitev na naselbinska in nenaselbinska imena

V SP 2001 so bila zemljepisna imena glede na prisotnost človeka oziroma poseljenost zemljepisnega pojava⁴ razdeljena na dve skupini ter poimenovana kot naselbinska (ojkoniimi ali krajevna imena) in nenaselbinska (anojkonimi). Pri naselbinskih se je vzpostavilo pravilo o zapisu vseh sestavin z veliko začetnico, ob čemer pa se je kot **izjema** uveljavilo načelo pomenskega ujemanja neprve sestavine s pomenom 'naselje', zato se je vse neprve sestavine, ki jih je pomensko mogoče uvrstiti med naselja (*mesto, selo, selce, trg, vas, vasca, vesca*), začelo pisati z malo začetnico (§ 70): *Dolenja vas, Stara vas, Spodnja vesca, Novo mesto, Stari trg, Opatje selo, Uršna sela, Dolenje selce, Ribiško naselje*, vse druge sestavine pa mehanično z veliko začetnico, npr. *Škofja Loka, Gornji Grad, Velika Nedelja, Bohinjska Bela, Blejska Dobrava, Rogaška Slatina, Dolenjske Toplice*.

4 Delitev imen glede na človekovo prisotnost je ena od petih, ki sta jih v kategorizaciji zemljepisnih imen predstavila tudi Perko in Geršič (2021: 14–15). Ob navedeni še delitev glede na lego (zemeljska, zunajzemeljska), razsežnost (makro- in mikrotoponimi), izvornost (endonimi in eksonimi) in vrsto (gorska, vodna ...).

Pri pojasnjevanju mehanizma za določanje **neprve sestavine v nenaselbinskih imenih** je SP 2001 skop, saj sledi načelu, da »neprve sestavine [pišemo] z malo začetnico, če že same niso lastno ime« (§ 73). Nepojasnjeno ostane vprašanje, kako določimo to za začetnico pomembno lastnoimenskost neprve sestavine, če so v ponazarjalnem naboru imen tudi primeri kot npr. *Kamniška Bistrica*, pri katerem je neprva sestavina občno poimenovanje (bístrica [...] po SSKJ2 (2014) 1. *reka ali potok, ki hitro teče*; 2. *zastarelo: prozorna, čista voda*) in bi jo po tej logiki morali zapisati z malo začetnico.

Pravilo v SP 2001 je sicer tehnično rešilo problem začetnice v t. i. krajevnih imenih (tam imenovanih naselbinska imena oz. imena naselij), odprta pa so ostala vprašanja zapisa vseh drugih zemljepisnih imen, ki jih je pravopis združil pod terminom »nenaselbinska imena«. Izraz »nenaselbinski« namreč ni prekriven z onomastično opredelitvijo anojkonimov. Ti so namreč najpogosteje definirani kot lastna imena naravnih zemljepisnih pojavov in danosti (tudi človeškega izvora), ki niso namenjeni prebivanju, a so sestavni del naravne pokrajine (Svoboda idr. 1973: 62, nav. po Olivová-Nezbedová 2003: 129). Odprto vprašanje je torej, ali je smiselno med nenaselbinska imena uvrščati imena držav, samostojnih objektov in zgradb ter ulic, mestnih trgov, četrti ... Dodaten zaplet predstavljajo nenaselbinska imena, katerih neprva sestavina ima lahko pomen 'naselje', označuje pa le del naselja, npr. *Novi trg* (v Kamniku) ali *Dečkovo naselje* (v Celju).

3 Načela zapisa začetnice neprve sestavine v primerljivih jezikih

V laični javnosti se v povezavi z jezikom pogosto pojavlja prepričanje, da je slovenski jezik precej bolj unikaten od drugih jezikov,⁵ da je spreminjanje pravopisnih pravil povezano z njegovim »kvarjenjem«, odpravljanje izjem pa naj bi ukinjalo tudi »svojestveno« slovensko slovnico, ki jo odlikuje dvojina in še nekaj posebnosti, npr. roditeljski zanikanja, po katerem se slovenščina razlikuje od primerljivih jezikov.⁶ V nadaljevanju zato predstavljamo, katera pravila za zapis neprve sestavine v večbesednih zemljepisnih imenih so predstavljena v *Hrvaškem pravopisu* Inštituta za hrvaški jezik in jezikoslovje (*Hrvatski pravopis* 2013, dalje HP 2013) in *Spletnem jezikovnem priročniku* Inštituta za češki jezik pri Češki akademiji znanosti (*Internetová jazyková příručka* 2008–2021, dalje IJP 2008–2021), ki je na Češkem uporabljen tudi kot pravopisni priročnik. Oba jezika sta primerljiva s slovenščino tako glede tradicije izdajanja pravopisnih priročnikov kot tudi glede načel pisanja začetnice pri vseh drugih tipih lastnih imen.

5 Mišljeni so jeziki, v katerih je zapis začetnice razlikovalen med lastnimi imeni in občnimi poimenovanji, v katerih je značilna imenska zgradba dvobesedna (npr. pridevnik + samostalnik: *Zidani Most*) in v katerih lahko govorimo o podobni tradiciji pravopisnih prizadevanj.

6 Povedano potrjujejo zlasti anonimni, očitno laični spletni komentarji v javni razpravi, npr. »Moramo vso edinstvenost našega jezika res uničiti? Pa če bi še dvojino ukinili ...«; »Besedo Božič že od otroštva dojemam kot 'ime' velikega praznika (praznovanja) – tako kot npr. ime osebe, ime mesta, ime države. Vse to pa se v naši slovnici pač piše z veliko začetnico.«

3.1 Hrvaška pravila

Hrvaška pravila izrecno izvzemajo iz možnosti zapisa z veliko začetnico vse predloge in veznike, ne glede na tip imena. Sicer pa določajo **veliko začetnico v vseh sestavinah** naslednjih kategorij zemljepisnih imen:

- ▷ pri **imenih držav** (*Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, Veliko Vojvodstvo Luksemburg, Ujedinjena Republika Tanzanija*);
- ▷ pri **zgodovinskih imenih držav** (*Austro-Ugarska Monarhija, Dubrovačka Republika, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija*),
- ▷ pri **imenih naselij** (*Baranjsko Petrovo Selo, Beli Manastir, Krapinske Toplice, Krivi Put, Stari Grad, Velika Mlaka*),
- ▷ pri vseh **nadomestnih imenih naselij in držav**, ki so po svojem značaju perifrazna imena (*Vječni Grad* |Rim|, *Lijepa Naša* |Hrvaška|, *Zemlja Izlazećega Sunca* |Japonska| ipd.).

Pri vseh drugih kategorijah zemljepisnih imen se hrvaški pravopis odloča za malo začetnico neprvih sestavin, kar utemeljujejo z argumentom samostojnosti neprve sestavine, npr.:⁷

Pri pisanju vseh drugih večbesednih imen se z veliko začetnico vedno pišejo samo prva enota večbesednega imena ter besede, ki so tudi same ime in se, kadar niso sestavine večbesednega imena, pišejo z veliko začetnico, npr. v imenu *Velika Kapela* se beseda *Kapela* piše z veliko začetnico, ker je samostojno ime dela gorskega masiva v Gorskem kotarju in Liki, v imenu gorovja *Julijske Alpe* se beseda *Alpe* piše z veliko začetnico, ker so *Alpe* samostojno ime gorskega sistema.

V imenu regije *Bosanska Posavina* se beseda *Posavina* piše z veliko začetnico, ker tudi samostojno označuje ime ravnine ob reki Savi, v primerjavi z npr. večbesednimi imeni *Hrvatsko zagorje* ali *Gorski kotar*, pri katerih se besedi *zagorje* in *kotar* ne pišeta z veliko začetnico, ker samostojno nista imeni, temveč občni besedi (HP 2013, savjet 1)⁸ [podč. a.].

Po tem načelu se zapisujejo tudi vsa druga zemljepisna imena, tj. imena mednarodnih gospodarskih in političnih združenj in zvez (*Evropska unija, Zajednica nezavisnih država*); imena pokrajin in regij ter njihovih skrajšanih oblik (*Azurna obala, Bliski istok, Gorski kotar*); imena mestnih četrti in delov (*Donji grad* (Osijek), *Južno naselje* (Samobor), *Plavo polje* (Slavonski Brod), *Savski gaj* (Zagreb)); imena ulic, mestnih trgov, parkov, stopnišč idr. (*Ulica Gupčeve lipe, Ulica Hrvatskog sokola, Avenija grada Dubrovnika, Slavonska avenija, Park domovinske zahvalnosti, Aleja Seljačke bune, Aleja tišine*); imena oceanov, morij, rek, jezer, potokov, slapov (*Atlantski ocean, Sjeverno ledeno more, Dunav, Plitvička jezera, Vransko jezero, Skradinski buk*); imena gora, gorstev, planin, gorskih vrhov (*Banska kosa, Samoborsko gorje, Vidova gora, Mala Kapela, Sjeverne vapnenačke Alpe*); vsa druga imena, npr. imena polov, otočij, rtov, kotlin, plaž ... (*Sjeverni pol, Dugi otok, Gibraltarski tjesnac, Panonska nizina, Rajska plaža, Babin kuk*). (HP 2013)

7 Prevod navedkov H. Dobrovoljc.

8 Dostopno na: <https://pravopis.hr/pravilo/zemljopisna-imena/98/>.

3.2 Češka pravila

V čeških pravilih (IJP 2008–2021) je že v uvodu v poglavju »Pisanje velikih črk – splošni napotki« opozorjeno, da je raba velike in male začetnice odvisna od predmetnosti, ki jo opisujemo, zato je pogoj za ustrezno uporabo pravil poznavanje zemljepisnih pojavov, ki jih opisujemo.⁹

Sicer spletni priručnik zemljepisnim imenom namenja ob uvodnem (splošnem) pravilu še sedem specializiranih poglavij, v katerih obravnava: (a) imena nebesnih pojavov; (b) imena celin, držav in različnih ozemelj; (c) imena gora, gorovij, pogorij in nižavij; (č) imena občin, mest, delov mest in (d) imena ulic, trgov, mostov, parkov, sprehajališč; (e) imena zgradb in njihovih delov, imena postaj; (f) imena naravnih parkov in spomenikov.

Enako kot v hrvaškem pravopisu je tudi v češkem za vse sestavine večbesednih **krajevni imen oz. imen naselij** (razen za predloge in veznike) predvidena **zgolj velika začetnica**: *České Budějovice, Velké Karlovice, Karlovy Vary, Františkovy Lázně, Sedm Dvorů, Hora Svatého Šebestiána; Rychnov u Nových Hradů* (IJP 2008–2021).¹⁰ Pri vseh drugih večbesednih zemljepisnih imenih je začetnica odvisna od poimenovane predmetnosti, na kar opozarjajo z nekaj načeli (IJP 2008–2021):¹¹

- ▷ Prepričati se je treba, ali gre za lastno ime (npr. *Dálný východ* 'Daljni vzhod') ali ne (npr. *karibská oblast* 'karibska regija').
- ▷ Pridevnik je pisan navadno z veliko začetnico pri imenih tipa *Pyrenejský poloostrov* 'Pirenejski polotok', *Slunečné pobřeží* 'Sončna obala', *Císařský ostrov* 'Cesarski otok'.
- ▷ Če je jedro imena pred pridevnikom, se velika začetnica pri t. i. zapostavljenem pridevniku ohrani: *poloostrov Pyrenejský*.
- ▷ V zvezi pridevnika in samostalnika je treba vedeti, ali je pridevnik del zemljepisnega imena ali ne. Med slednje uvrščamo predvsem pridevnike *západní* 'zahodni', *východní* 'vzhodni', *jižní* 'južni', *severní* 'severni', *střední* 'srednji', *horní* 'zgornji', *dolní* 'dolnji' ... in pridevnike, tvorjene iz lastnih imen (npr. *francouzský* 'francoski', *italský* 'italijanski') ...

V češčini in hrvaščini se torej ojkonomi (po SP 2001 *naselbinska imena*, po predlogu v *Pravopisu 8.0* pa *krajevna imena*) zapisujejo v vseh neprvih sestavinah (razen predlogih in veznikih) z veliko začetnico. Hrvaški pravopis to pravilo razširja tudi na imena držav.¹² Pri drugih večbesednih zemljepisnih imenih, ki jih sestavljata pridevniška beseda in samostalnik, pa v hrvaščini o začetnici neprve sestavine odloča njena samostojnost, v češčini pa sestavinska

9 To dejstvo poudarjava zato, ker se v slovenskem okolju pogosto sliši, da je zahteva po poznavanju imenovane tvarine edinstvena slovenska posebnost, ki po nepotrebnem otežuje pisanje.

10 Dostopno na: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=185>.

11 Dostopno na: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=183>.

12 Tudi sicer je hrvaški pravopis bolj naklonjen veliki začetnici, saj se v hrvaščini – v nasprotju s slovenščino in deloma tudi češčino – z veliko začetnico pišejo tudi imena zgodovinskih dogodkov, praznikov (enako v češčini) ter nadomestna in perifrazna imena zemljepisnih danosti in imen bitij. Gl. HP 2013: <https://pravopis.hr/pravilo/ostala-imena/100/>.

obveznost prve sestavine. Ta je v češčini očitno problematična (in polemična, gl. Štěpán 2020), saj spremlja tudi potencialno nerazlikovanje med imenom, ki ga spremlja občnoimensko jedro – *řeka Vltava*, in imenom, pri katerem je prva sestavina del imena *Řeka Svatého Vavřince* (v slov. *Reka svetega Lovrenca*).

4 Prenova pravopisnih pravil

4.1 Prva faze prenove poglavja o začetnici

Ob začetku prenove pravopisnega poglavja z naslovom »Velika in mala začetnica« se je Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU odločila, da bi pri krajevnih zemljepisnih imenih odpravili pisne izjeme in vsa ta imena pisali v vseh sestavinah (razen veznikov in predlogov) z veliko začetnico. Pregled omenjenega predloga je v širšem sestavu komisije – pri specialistih za onomastiko in geografijo (M. Snój, D. Kladnik) obudil prvotno pobudo Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije, ki je že ob prvem srečanju obeh komisij – aprila 2015 – predlagala, da bi poenotili zapis začetnice v neprvih sestavinah vseh zemljepisnih lastnih imen in tako odpravili kdaj tudi težavno presojanje, ali uvrščamo te sestavine med lastna ali občna imena.

4.2 Srečanje dveh komisij in knjižica *Živim v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom*

Tehtni pomisleki ob obeh predlogih so spodbudili delovno srečanje obeh komisij 27. junija 2019, na katerem so člani predstavili precej polarizirana stališča (za celovito reformo, proti reformi ali za delno reformo). Zaradi slednjega in zaradi zavedanja, da bo reforma vplivala na vsa področja družbenega življenja, je bilo odločeno, da nastopajoči svoja stališča predstavijo v elektronski knjižici. Pravopisna komisija pa še pred javno razpravo preliminarno izvede anketo, h kateri bi še posebej povabili strokovno javnost – lektorje, učitelje, novinarje, besedilopisce in medijske delavce. Odločitev za anketno metodo je bila utemeljena z vplivom reforme, ki bi ga ta imela na več področij družbenega življenja, anketna tehnika zbiranja podatkov pa omogoča vključitev širokega kroga jezikovnih uporabnikov.

V nastali knjižici *Živim v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom* (2020) je zbranih osem stališč o zapisovanju zemljepisnih lastnih imen. Vsebinsko so predstavljena stališča združena v pet skupin, ob tem pa so oblikovani štirje predlogi novih pravopisnih pravil o zapisovanju zemljepisnih lastnih imen.

– **Prvi predlog** predvideva vpeljavo **mehaničnega pravila**, da se z veliko začetnico pišejo vse sestavine zemljepisnih lastnih imen razen predlogov in veznikov. Furlan (2020), Geršič idr. (2020) ter Weiss (2020) zagovarjajo, da je treba veljavna pravopisna pravila poenostaviti, saj so težko aplikativna in nelogična, od posameznika pa za pravilno zapisovanje zahtevajo več kot le pravopisno znanje.

– **Drugi predlog** prav tako predvideva vpeljavo **mehaničnega načela**, pri čemer se z veliko začetnico pišejo prav vse sestavine zemljepisnih imen, tudi slovnične besedne vrste. Snój

(2020) predlog utemeljuje s preveliko zapletenostjo veljavnih pravopisnih pravil, pisanje vseh sestavin z veliko začetnico pa bi po njegovem mnenju najnazorneje razlikovalo med občnimi poimenovanji in lastnimi imeni tudi v večbesednih primerih.

– **Tretji predlog** ne predvideva mehaničnega načela, temveč **prilagoditev obstoječih pravopisnih pravil** na mestih, kjer gradivo izkazuje težave jezikovnih uporabnikov. Mala začetnica je ohranjena pri tistih večbesednih zemljepisnih imenih, ki poimenujejo zemljepisno danost, kar pa se od zemljepisne danosti oddaljuje, naj se piše z veliko začetnico. Dobrovoljc (2020) spremembo v skupini naselbinskih imen utemeljuje s stanjem v drugih jezikih in pomenskim oddaljevanjem sestavin *trg, selo, vas* izhodiščnemu pomenu, Lengar Verovnik (2020) pa s težavami, ki jih ima uporabnik pri ločevanju med občnoimenskimi in lastnoimenskimi neprvimi sestavinami ter z nerazumevanjem termina »naselbinsko ime«. Pri naselbinskih imenih predlaga pisanje vseh sestavin, razen predlogov in posameznih sestavin identifikacijskih določil, z veliko, v skupini nenaselbinskih imen pa pisanje neprvih sestavin z malo, razen sestavin, ki so rabljene v prenesenem pomenu (*Kamniški Dedec*) ali pri katerih povprečnemu sodobnemu uporabniku pomen ni več razviden (*Betalov Spodmol*). Dobrovoljc (2020) in Lengar Verovnik (2020) za lažje razlikovanje med lastnimi in občnimi sestavinami imen predlagata, da bi pravopisna pravila podrobneje prikazala posamezne pomenske skupine imen ter opisala njihove posebnosti.

– **Četrti predlog** predvideva **ukinitve delitve zemljepisnih imen** na naselbinska in nenaselbinska imena, namesto nje naj se uvede enotna skupina – zemljepisna imena. V večbesednih imenih je začetnica neprve sestavine odvisna od tega, ali je ta sestavina občno poimenovanje, predlog ali veznik, in jo torej pišemo z malo začetnico, ali lastno ime, in jo torej pišemo z veliko začetnico. Kocjan Barle (2020) predlog utemeljuje z nejasnostjo pravopisnih pravil, iz katerih pišoči ne izve, po čem se ravna izbira začetnice, zato pa je treba v pravopisnih pravilih podrobneje prikazati razliko med neprvimi občnimi poimenovanji in njihovim prehodom v lastno ime.

– **Peti predlog ne predvideva spremembe** pravopisnih pravil. Holozan (2020) predlog utemeljuje z rabo, zaradi katere je spreminjanje pravopisnih pravil neutemeljeno, saj v rabi napake niso pogoste.

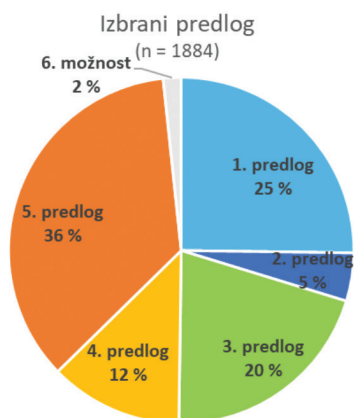
4.3 Anketa in vključitev javnosti

Na podlagi petih skupin predlogov, od katerih so štirje novi, je bil sestavljen anketni vprašalnik, ki je bil dostopen v spletni aplikaciji Ika med 28. majem in 26. junijem 2020. Od jezikovnih uporabnikov smo želeli izvedeti, kateri od predlogov spremembe pravopisnih pravil se jim zdi najustreznejši, ob tem pa jim ponuditi tudi možnost, da obstoječih pravil ne spreminjamo ali da predstavijo svoje, povsem novo stališče. V anketnem vprašalniku nismo želeli le predstaviti spremembe z ubeseditvijo pravopisnega pravila, ampak prikazati, kako bomo pisali, če bo predlog sprejet (slika 1).

1. Z veliko začetnico se pišejo vse sestavine zemljepisnih lastnih imen razen predlogov in veznikov.

- Most na Soči, Gradišče (v Slovenskih Goricah)
- Novo Mesto, Kranjska Gora, Zidani Most, Opatje Selo, Trg Svobode, Cesta Dveh Cesarjev, Mestni Trg, Bukov Vrh (naselje in hrib), Šmarna Gora, Velika Planina, Kamniško Sedlo, Baška Grapa, Divje Babe, Hudičev Boršt, Julijske Alpe, Divaški Kras, Bohinjsko Jezero, Jadransko Morje, Piranski Zaliv, Črna Gora, Tretji Rajh, Dolina Smrti, Bližnji Vzhod

Slika 1: Primer ene od anketnih možnosti.

Slika 2: Rezultati ankete.

Svoj pogled na obravnavano problematiko zapisovanja zemljepisnih lastnih imen je prispevalo 1844 anketiranih,¹³ 668 (36 %) vseh anketiranih ima končan študij jezikoslovne smeri. Le 36 % vprašanih se je opredelilo, da ne želijo nobenih sprememb, večina (64 %) je bila naklonjena spremembam, vendar se je delež razdrobil med različne tipe sprememb:

- ▷ ohranitev male začetnice pri neprvih sestavinah (32 %):
 - izločitev skupine krajevnih (naselbinskih) imen in ukinitvev izjem *mesto, naselje, selo, trg, vas* (20 %);
 - ukinitvev delitve na naselbinska in nenaselbinska imena, uvedba pravila o pomen-skem prenosu na vsa zemljepisna imena (12 %);
- ▷ velika začetnica v prvi sestavini (30 %):
 - velika začetnica v vseh sestavinah imena, razen pri predlogih in veznikih (25 %);
 - velika začetnica v vseh sestavinah imena, tudi pri predlogih in veznikih (5 %).

¹³ Rezultati ankete so dostopni na spletnem naslovu Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU (<http://pravopisna-komisija.sazu.si/Ankete/Anketaopisanjuzemljepisnihimenmaj2020.aspx>).

Dva odstotka vprašanih se z nobenim od predlogov nista strinjala; med njimi jih je bilo precej naklonjenih predlogu, da se vse neprve sestavine, ki niso že same lastno ime, pišejo z malo začetnico, s tem pa se ukine tudi delitev na naselbinska in nenaselbinska imena.

Vzorec spremembam naklonjenih in nenaklonjenih se tudi pri razčlenitvi odgovorov širše strokovne javnosti, v katero uvrščamo tiste, ki imajo z jezikoslovjem povezano smer študija, ni spremenil. Proti spremembam je glasovalo 36 % jezikoslovcev, med podanimi predlogi pa se jih se jih je največ odločilo za tretji predlog (27 %), sledita prvi (19 %) in četrti predlog (13 %).

4.3.1 Komentarji ob anketi

Anketiranim smo omogočili komentiranje izbrane možnosti: prejeli smo 189 komentarjev – največ od tistih, ki želijo ohraniti veljavna pravila.

Izbira	Število komentarjev	V %
(1) Vse sestavine zemljepisnih imen z veliko začetnico, razen predlogov in veznikov. <i>Blejsko Jezero, Šmarje pri Jelšah, Novo Mesto, Črna Gora</i>	48	25,4
(2) Vse sestavine zemljepisnih imen z veliko začetnico. <i>Blejsko Jezero, Šmarje Pri Jelšah, Novo Mesto, Črna Gora</i>	10	5,3
(3) Vse sestavine naselbinskih imen z veliko; neprve sestavine nenaselbinskih imen z malo (z veliko le lastna imena). <i>Blejsko jezero, Šmarje pri Jelšah, Novo Mesto, Črna gora</i>	28	14,8
(4) Začetnica neprve sestavine zemljepisnih imen upošteva pomenski prenos. <i>Blejsko jezero, Šmarje pri Jelšah, Novo mesto, Črna Gora</i>	15	7,9
(5) Pravila za zapisovanje zemljepisnih imen se ne spremenijo. <i>Blejsko jezero, Šmarje pri Jelšah, Novo mesto, Črna gora</i>	81	42,9
(6) Nov predlog anketiranih.	7	3,7

Preglednica 1: Število komentarjev glede na predlog, ki so ga izbrali v anketi.

Glede na vsebino prejetih komentarjev (ne glede na to, za katero možnost so se odločili anketirani) lahko komentarje razdelimo v pet skupin:

Prva skupina utemeljuje izbrano možnost (navajajo argumente, zakaj so izbrali določeno možnost), npr.:

Prvo pravilo je najbolj preprosto in najbolj estetsko. Morda obstajajo vsebinski argumenti, ki so v prid drugim pravilom, vendar se mi zdi, da preprostost in estetika tukaj zmagata.

Predlog 2 je edini dovolj preprost in razumljiv. Pravopisna pravila morajo biti jasna in dovolj preprosta.

Predlog [3, op. a.] se mi zdi odličen, saj zelo jasno opredeli skupine zemljepisnih lastnih imen. Poleg tega da poenostavi poimenovanje krajevnih imen, ohrani pristno slovensko posebnost - pisanje nepravilnih sestavin ostalih imen z malo začetnico. Skratka, pisanje zemljepisnih lastnih imen predstavi preprosto, jasno in pristno.

Ne razumem, čemu bi spreminjali ustaljena pravila. S tem bi naredili samo nepotrebno zmedo.

Sedanja pravila niso ravno enostavna, a so smiselna, važno je, da jih sami obvladamo in jih drugim znamo utemeljiti. Zato menim, da spremembe niso potrebne.

Pisanje zemljepisnih lastnih imen ima zgodovinsko podlago. Spremembe bi imele za posledico zmedenost uporabnikov, pa tudi velike stroške zaradi sprememb oznak krajev, zapise v knjigah, priročnikih, na zemljevidih ipd.

Druga skupina utemeljuje neizbrano možnost (navajajo argumente, zakaj se niso odločili za druge možnosti), npr.:

4. predlog se zdi razmeroma nepraktičen, saj je precej podvržen subjektivni presoji, prav tako pa gre za precej drastično spremembo od trenutnih pravil za poimenovanje zem. imen.

Nasprotujem uporabi velikih začetnic po angleškem zgledu.

Menim, da nobeden od predlogov spremembe ne poenostavlja pravil zapisa (in torej ne izboljšuje položaja pisca) v tolikšni meri, da bi to upravičilo težave zaradi prehoda na novi sistem in morebitne (po mojem precej verjetne) dodatne zaplete ter neizogibne stroške spremembe. Predlog \«vse z veliko\», ki bi pravila edini res poenostavil, pa se mi zdi neslovenski in neestetski (še posebej me moti pisanje predlogov in veznikov z veliko začetnico).

Tretja skupina ob izbiri ene od možnosti predlaga dopolnitve (dopolnitev pravila, zglede ipd.), npr.:

Imena, kot so Rog, Brda ..., naj bodo pisana z veliko začetnico, saj so očitno samostojna; pridevnik čutimo kot dodan šele naknadno

Podpiram predlog št. 3, bi se mi pa po zgledu predloga št. 4 zdel smiseln premislek o terminu (ne)naselbinska imena. Opažam namreč, da beseda 'naselbina' izginja iz rabe in je sploh mlajšim generacijam tuja. Morda bi preprosto lahko rekli 'imena krajev' in 'druga zemljepisna imena'?

Predlagam delitev na krajevna in nekrajevna imena, ker je res nesmisel, da npr. imena ulic uvrščamo med nenaselbinska.

Četrta skupina podaja alternativno možnost¹⁴ (ob izbrani je zapisana druga možnost, ki je prav tako sprejemljiva), npr.:

Podobno ustrezni se zdita rešitvi 1 in 2.

Označil/a sem odgovor 3, vendar se mi zdi tudi 4 ustrezen.

Poleg predloga št. 5 se mi zdi (v duhu poenostavitve) smiseln oz. sprejemljiv tudi predlog št. 3. Predloga št. 1 in 2 se mi na pogled zdita zelo tuja.

Drugo (vljudnostni in tehnični komentarji, zahvale, kritike metodologije).

.....
14 Največ tovrstnih komentarjev so podali tisti anketirani, ki so se sicer odločili za možnost, da bi pravila ostala nespremenjena.

4.3.2 Odgovori lektorjev in učiteljev

V anketi smo dve skupini anketiranih (učitelje in lektorje) povprašali, kje pri svojem delu opažajo, da imajo pišoči največ težav pri zapisovanju velike in male začetnice v neprvih sestavinah zemljepisnih lastnih imenih. Od učiteljev pričakujemo, da povedo, kje imajo učenci največ težav pri usvajanju pravopisnih pravil, od lektorjev pa, katere napake se pojavljajo pri tvorjenju besedil.

Iz odgovorov je bilo razvidno, da s poenostavljanjem pravopisnih pravil ne bodo odpravljene vse pravopisne zadrege pišočih, saj ti pogosto delajo napake le (a) tam, kjer jim je opisovana **zemljepisna danost neznana**, saj ne vedo, ali morajo ime pisati po pravilih za krajevna ali nekrajevna imena; (b) pri imenih, ki so prevzeta in se pišejo po načelih jezika, iz katerega smo ime prevzeli (*Bližnji Vzhod/vzhod* nasproti angl. *Near East*); težave jim povzročajo tudi zapisovalne izjeme v skupini naselbinskih imen. Nekaj komentarjev:

Včasih imajo težave z izjemami neprvih imen v naselbinskih imenih (vas, mesto, selo ...). Težave se pojavljajo tudi pri tem, da ob navedbi kraja pogosto ne vedo, ali gre za naselbinsko ime ali nenaselbinsko, saj kraja npr. ne poznajo.

V nepoznavanju geografije, poznajo pravila, ne vedo pa, ali gre za hrib ali za kraj. Obstoječa pravila so jasna, bojim se, kaj nam bi sprememba povzročila.

Pri pisanju nenaselbinskih lastnih imen in pri pisanju izjem za naselbinska lastna imena - selo, vas, mesto, trg pišejo z veliko začetnico.

Tistih nekaj izjem pri naselbinski imenih se vendarle kmalu naučijo. Večji problem vidim v tem, ker ne vedo, ali je neko zemljepisno lastno ime naselbina ali ni in je od tega odvisno, katero pravilo uporabiti.

Ob tem tako učitelji kot lektorji opozarjajo na terminološke nejasnosti pri pojmu »nenaselbinsko ime«, saj notranje prerazčlenjena skupina nenaselbinskih imen ni v skladu z njihovo (morda neterminološko) predstavo, kaj je oziroma ni »naselbina«. Naselbinsko ime veliko laičnih uporabnikov dojema kot poimenovanje prostora, v katerem živijo ljudje, čeprav ne gre za naselbine (ulice, mesta, dela mesta, države, tudi pokrajine).

Kdaj je gora z veliko, kdaj z malo (Kranjska Gora, Šmarna gora).

Težavo jim povzroča terminologija – naselbinska imena, nenaselbinska imena (Črna gora je naseljena, zakaj je gora z malo začetnico?).

Rekel bi, da imajo največ težav pri tistih imenih, kjer obstajata dve »možnosti« - npr. Rožna dolina (v Ljubljani) vs. Rožna Dolina (mesto na meji z Italijo), Kočevski rog (gora in pokrajina) vs. Kočevski Rog (zaselek) ipd.

Učitelji so opozorili tudi na to, da učenci vse pogosteje uporabljajo malo začetnico pri vseh lastnih imenih, kar utemeljujejo z vplivom zapisanega pogovornega jezika učencev (kratka sporočila, forumi, komentarji, splet ...).

4.4 Kaj je anketa pomenila za nadaljnje odločanje Pravopisne komisije

Namen ankete je bil pridobiti mnenje širše javnosti in ugotoviti, ali je ta spremembam naklonjena in v kolikšni meri, rezultate pa upoštevati pri nadaljnjih odločitvah glede pravil zapisovanja zemljepisnih imen. Izkazalo se je, da tudi širša (strokovna) javnost glede obravnavane problematike nima enotnega mnenja, večji del pa celoviti reformi, ki bi prinesla mehansko pravilo za pisanje začetnice v zemljepisnih imenih, ni naklonjen. Ob anketi zbrani komentariji so pokazali, da se pri uporabnikih pravopisnih pravil sicer vzpostavljajo nejasnosti zaradi terminov naselbinsko in nenaselbinsko ime, a kljub temu ne bi vseh zemljepisnih imen združili v enotno skupino. Iz komentarjev je razvidno tudi, da kljub podrobnim predstavitev vseh možnosti veliko vprašanih presoja »na pamet«, da ne poznajo pravopisne tradicije, ki ne sega le do leta 1990, ko so izšla zadnja pravila, in da ob izražanju bojazni zaradi finančnih posledic reforme ne razlikujejo med spremembo začetnice in zamenjavo imena. Slednja namreč res zahteva tudi hitro zamenjavo osebnih dokumentov in javnih napisov, kar povzroča stroške, zgolj sprememba zapisa pa ne, saj se zapis imena spremeni šele ob redni zamenjavi dokumentov.

4.5 Končna odločitev Pravopisne komisije

Ožja skupina Pravopisne komisije se je po analizi podatkov ankete odločila, da bo nadaljnja odločitev potekala tehnično.

- ▷ Rezultati ankete so predstavljali 50 % končne odločitve. Preferenčno so bili obravnavani odgovori anketirancev, ki se z jezikom ukvarjajo profesionalno (jezikoslovci, učitelji, lektorji, prevajalci).
- ▷ Odločitve članov ožje in širše skupine Pravopisne komisije so predstavljali 50 % končne odločitve. Med njimi jih je največ (47 %) podprlo predlog, da se z veliko začetnico pišejo prav vse sestavine zemljepisnih **krajevnih imen** razen predlogov in veznikov. Ukinejo se z malo začetnico pisane izjeme *v mesto, naselje, selo, selce, trg, vas, vasca, vesca* ... Pravilo za pisanje **nekrajevnih imenih** pa se ne spremeni – z veliko začetnico se piše vedno prva sestavina, neprva le, če je lastno ime.

Končna odločitev za predlog pravopisnega pravila o zapisovanju zemljepisnih imen pred javno razpravo je bila torej **kompromisna**, in sicer tista, ki je bila predstavljena že v 70. letih – ob tedanjih pogovorih jezikoslovcev in geografov, a so jo tedaj v bojazni pred negotovanjem javnosti odložili.¹⁵ Predlagano je torej pravilo, **naj se z veliko začetnico pišejo vse sestavine** (razen

.....
 15 Predlog je bil podan že prej, ob predstavitvi *Načrta pravil za novi slovenski pravopis* (1981), nastal pa je na slavistično-geografskih posvetovanjih v 70. letih. Odločali so se med tremi predlogi: med Riglerjevim, ki je bil kasneje tudi sprejet, med Ilešičevim (pisanje vseh neprvih sestavin z malo, razen »tistih, ki so v današnjem živem jeziku samo lastna imena«) in manjšinskim predlogom pisanja vseh sestavin z veliko začetnico. K uveljavitvi razdelitve na dve skupini zemljepisnih imen je pripomogel tudi leksikon *Slovenska krajevna imena* (1985), v katerem so se sestavljavci še pred

neprvih predlogov in veznikov) v **krajevnih imenih**,¹⁶ kar pomeni, da so odpravljene izjeme iz SP 2001 (*mesto, naselje, selo, selce, trg, vas, vasca, vesca*). V vseh drugih, tj. **nekrajevnih imenih** pa naj bodo z veliko pisane **le tiste sestavine, ki so lastna imena**. Ob tem je bilo sklenjeno, da se poglavje o pisanju zemljepisnih imen razširi z natančnejšimi pojasnili o neprvi sestavini kot lastnem oz. občnem poimenovanju in z utemeljitvijo izjem, več pozornosti pa naj se nameni tudi težjim primerom, saj bi tako uporabnikom omogočili lažje apliciranje pravil na druga, manj znana imena. V poglavju je tako opisan mehanizem, ki uporabniku olajša zapis začetnice v neprvih sestavinah zemljepisnih imen, ob tem pa je bila pripravljena priloga z naslovom »Neprve sestavine zemljepisnih imen« (slika 2). Njen namen je uporabniku pravopisnega priročnika osvetliti razmerja med pomenom strokovnih (geografskih, planinskih, urbanističnih, geoloških) izrazov in občnih poimenovanj (ki imajo lahko tudi strokovni pomen) ter prikazati zapis začetnice v lastnih imenih, v katerih ti izrazi ali besede nastopajo kot neprve sestavine. Nabor je sestavljen iz 212 besed, ki se pojavljajo kot neprve sestavine v 837 nekrajevnih in krajevnih imenih.

Slika 3: Priloga »Neprve sestavine zemljepisnih imen«.

sprejetjem novih pravopisnih pravil odločili za uskladitev z *Načrtom* (1981). Prim Toporišič-Rigler (1977: 102); Dobrovoljc (2004: 139).

- 16 Namesto para *naselbinsko ime – nenaselbinsko ime* je bil uveden par *krajevno ime – nekrajevno ime*, saj prihaja pri izrazih *naselbina*, *naselbinski* in *nenaselbinski* pri sodobnem uporabniku slovenščine do napačne interpretacije, saj izraze povezujejo z vsem, kar je naseljeno (gl. Lengar Verovnik 2020: 77), tako da med naselbinska imena uvrščajo tudi imena ulic, delov naselja, držav ipd.

4.6 Utemeljitev predloga

Odločitev za reformo je bila deloma utemeljena ob javni objavi poglavja marca 2021 (Komentar k poglavju »Velika in mala začetnica«), ko je bilo povedano, da je pravopisno pravilo, ki ureja zapis začetnice pri neprvi sestavini, povsem dogovorno, da se z reformo zapis poenostavlja in odpravlja izjeme, ki otežujejo učenje slovenščine predvsem prihajajočim generacijam in tistim, ki se knjižne slovenščine učijo kot tujega jezika. Utemeljitev je mogoče predstaviti tudi kot težnjo po večji sistematičnosti celotnega področja (a–d).

a) Izguba geografskega pomena 'naselje' v neprvi sestavini

Čeprav neprve sestavine **večbesednih krajevnih imen** *mesto, naselje, selo, selce, trg, vas, vesca* lahko pomensko povežemo v skupino, ki jo v geografiji opisujemo z izrazom »naselje«, so nekatere od teh občnih besed že izgubile prvotni pomen in ne označujejo več tega, kar so označevala nekdaj.¹⁷ Npr. *selo* naj bi bilo po SSKJ1 zastarel izraz za naselje ali vas, *vas* je opisana v SSKJ1 kot »navadno manjše naselje, katerega prebivalci se ukvarjajo večinoma s kmetijstvom«, v etimološko-onomastični literaturi pa opisujejo *selo* kot »prvotno [...] osamljeno kmečko gospodarstvo« (Majdič 1994: 116). Tudi izraz *trg* danes ne označuje več podeželskega naselja s trgovsko dejavnostjo (*Stari trg pri Ložu*), je pa uporabljen za označevanje dela uličnih sistemov v mestih (*Stari trg* v Ljubljani). Podobno velja za imena s sestavino *naselje*, ki se lahko pojavlja tako kot neprva sestavina nekrajevnih (zelo redko, mogoče pa je – tudi krajevnih imen). Ker pri naglo spreminjajočih se krajevnih imenih ne govorimo več o lastnih imenih opisnega značaja, kot lahko trdimo za *Blejsko jezero*, ki dejansko označuje jezero na Bledu, ali *Triglavski ledenik*, ki je ime ledenika pod Triglavom, je komisija predlagala, da se vsa krajevna imena pravopisno izenačijo, tj. da enako pišemo vsa imena krajev – *Trnovska Vas, Gornji Grad, Opatje Selo, Novo Mesto* in *Zidani Most*.

b) Sprememba značaja naselja

Geografski izrazi za naselje so različni (*mesto, vas, selo, trg*) in pogosto ne ustrezajo realnemu stanju (gl. poglavje 1, točka č). Na Slovenskem je naselitvena dinamika upočasnjena, izkušnje iz bolj dinamičnih okolij pa nas učijo, da se vas sčasoma lahko razširi v mesto in obratno. Npr. hrvaško mesto *Dugo Selo* že od leta 1890 statistično ne izpolnjuje več pogojev za vas (hrv. *selo*), temveč je z več kot 10.000 prebivalci uvrščeno med mesta. Prav nasprotno pa prebivalstvo mesta *Stari Grad* na Hvaru od leta 1890 vztrajno upada (*Wikipedija*) in to naselje danes ne bi več imelo statusa mesta. Podobno tudi *Opatje selo* ni več selo (torej osamljeno kmečko gospodarstvo, gl. Majdič n. d.), temveč ima danes značaj vasi.

17 O tem tudi Marta Kocjan Barle (2020: 66), saj so nekatera občna imena zaradi pomenskega prenosa postala lastna imena, npr. *Babni vrt* 'naselje', zato predlaga spremembo zapisa v veliko začetnico tudi pri tovrstnih imenih: *Babni Vrt*.

c) Pomanjkljiv nabor izrazov s pomenom 'naselje'

Nekatere druge sestavine večbesednih krajevnih imen enako izražajo pomen 'naselje', a so bile iz nabora izjem izpuščene. Tak izraz je npr. *središče*, ki ga *Geografski terminološki slovar* (2013) opisuje kot centralno naselje, tj. »naselje z osredotočenimi centralnimi funkcijami, npr. poslovnimi, trgovskimi, prometnimi, obrtnimi, izobraževalnimi, znanstvenimi, kulturnimi, športnimi, zdravstvenimi, upravnimi, ki presegajo potrebe domačega prebivalstva, zato ima naselje svojemu pomenu ustrezno veliko območje privlačnosti«. Sledeč tej razlagi, bi se geografski izraz *središče* upravičeno uvrstilo med izjeme, ime pa ne bi bilo zapisano kot *Mursko Središče*, temveč kot *Mursko središče*.

č) Narečni in zastareli izrazi za naselja

Izjeme *mesto*, *naselje*, *selo*, *selce*, *trg*, *vas*, *vasca*, *vesca* kot leksemi niso enakovredno razumljeni v pomenu 'naselje': ob obeh aktualnih izrazih *mesto* in *vas* so *selo*, *selce*, *vesca* narečni ali vsaj zastareli, zato njihovega geografskega ali občnega pomena v sodobnem knjižnem jeziku ne zasledimo. Težave povzročajo dejstvo, da uporabniki (kljub na pamet naučenemu pravilu) ne povezujejo izraza *selce* s pomanjševalnico za *selo*. Nekateri kraji se tako v širši in lokalni jezikovni skupnosti (npr. *Dolenje selce* ali *Zgornja vesca*), pogosto pišejo v nasprotju s pravilom, tj. z veliko začetnico (Dobrovoljc 2016). To potrjujejo tudi korpusne raziskave,¹⁸ ki kažejo npr., da je razmerje med zapisoma *Opatje selo* in *Opatje Selo* (16 : 1), zapis *Dolenje selce* pa v rabi niti ni izkazan.

d) Težave z uveljavljanjem pravila v trisestavinskih večbesednih enotah

Če se večina jezikovnih uporabnikov še nekako pravopisno znajde ob dvosestavinskih opisnih imenih slovenskih vasi, kot je npr. *Bizeljska vas* ali *Opatje selo*, imajo težave pri trisestavinskih imenih, npr. *Dolenje Medvedje selo – Gorenje Medvedje selo*, *Dolenja Nemška vas – Gorenja Nemška vas*, *Stara Nova vas*, *Dolenja Lepa vas – Gorenja Lepa vas*, *Dolnja Stara vas – Gornja Stara vas*. Napake v rabi pričajo, da so neprve sestavine kot *stara*, *nova*, *medvedja* interpretirane kot občnoimenske (slika 4), zato so v nasprotju s pravopisnim pravilom pogosto pisane z malo začetnico (*Spodnja nova vas*).

Slika 4: Kako pisati trisestavinsko večbesedno ime?
Napaka na spletnem zemljevidu <stat.si>.

¹⁸ Korpusna raziskava je bila izvedena v korpusu *Gigafida* 2.0, iskalni poizvedbi v konkordančniku *NoSketch Engine* sta bili: (1) [lemma_lc = »opatj.*«][word= »Sel.*|sel.*«] in (2) [lemma_lc = »dolenj.*«][word= »Selc.*|selc.*«]. Prva poizvedba je vrnila 296 zadetkov, v katerih je bilo mogoče opazovati zapis velike in male začetnice neprve sestavine zemljepisnega imena, druga poizvedba 25.

Ob prenovi pravopisnih pravil je bilo izloženo tudi pravilo iz SP 2001 (člen 71), ki določa, da pri slovenjenju ali prevajanju besede *mesto*, *naselje*, *selo*, *selce*, *trg*, *vas*, *vesca* pišemo z malo začetnico: *Carsko selo*, *Devinska Nova vas*, *Dunajsko Novo mesto* (v nepodomačeni obliki ohranjajo začetnico in zapis izvirnika: *Děvinská Nová Ves*). Po novem predlogu se češka, slovaška, poljska mesta pišejo z veliko začetnico v neprvi sestavini, tudi če je to sestavina *mesto*, *vas* ali *selo*, npr. *Staré Město*, *Nova Ves Petrijanečka*, *Novo Selo Žumberačko*.

4.7 Javna razprava in nadaljnje faze

Marca 2021 sta bili na portalu Fran v javno razpravo dani poglavji »Velika in mala začetnica« ter »Prevzete besede in besedne zveze«. Namen javne razprave v kodifikacijskem procesu je javnosti omogočiti komentiranje predlaganih pravopisnih (in terminoloških) sprememb ter seznanjanje javnosti z razmišljanjem jezikoslovcev, ki se s kodifikacijo ukvarjajo. Komisija lahko tako pridobi nove argumente ali drugačne poglede, zato se obvezuje, da bo vse komentarje in izražena stališča pregledala ob končni redakciji in ponovni presoji rešitev. Z javno razpravo je zagotovljena demokratična oblika transparentnega kodifikacijskega procesa.

Že prvi odzivi ob začetku javne razprave marca 2021 so pokazali, da se je javnost usmerila predvsem v predlagano reformo »Novo Mesto« in da so vse preostale – tako terminološke inovacije kot tudi različne kodifikacijske zapolnitve vrzeli v pravopisnih pravilih – ostale v senci vsesplošnega razburjenja, povezanega tudi z dezinformacijami o nujni in takojšnji zamenjavi dokumentov ter nastalimi stroški državljanov. Členu 52 v *Pravopisu 8.0* je tako namenjeno 47 komentarjev, ki so večinoma nenaklonjeni spremembi, saj naj bi velika začetnica spominjala na angleščino in nemščino (a), mnoge komentatorje skrbi, da z bodo z odpravljeno izjemo slovenska pravopisna pravila slabša, da bo slovnica zato manj kompleksna (b, c), kar naj bi škodovalo jeziku, zato nasprotujejo temu, da Pravopisna komisija ta identitetni simbol »z grobim poseganjem ruši«. Zanimiva je tudi predstava, da je aktualno pravilo v rabi precej dlje (več generacij), kot v resnici je (c):

- a) Tovrstno pisanje deluje nemško oz. angleško, vsekakor pa ne slovensko. Prav nobene potrebe ni, da se drugo besedo piše z veliko. Predlagam, da se druga beseda povsod piše z malo ali pa vsaj, da sta na voljo dve opciji. Pa po nekaj letih vidimo kaj se je prijelo oz. kaj je ljudem zares všeč.
- b) Le zakaj je potrebno pod pretvezo „poenostavljanja“ pravopisa spreminjati najbolj znano posebnost slovenskega pravopisa - pisanje neprvih delov krajevnih imen vas, mesto ... itd.? Po mojem mnenju je to nepotrebno, bo povzročilo ogromno zmede, predvsem pa popolnoma nepotrebni stroškov – menjave tabel, osebnih dokumentov in še česa. Prosim, vzdržite se te nesmiselne spremembe in v teh čudaških časih narodu prihranite nekaj nepotrebne jeze in metanja denarja proč.
- c) Pripadniki celih generacij smo bili v izobraževalnem procesu naučeni železnega pravila (mesto, vas, selo, trg in naselje), ki smo ga ponotranjili kot edino izjemo, ki si jo je v skupini naselbinskih imen potrebno zapomniti. Glede na to, da je to v tej skupini res edina izjema, ki jo vsi poznamo, ne vidim razloga za njeno odpravo.

Odzivi kažejo na to, da laična, po individualnih odzivih sodeč pa tudi strokovna javnost ne prepozna vedno razlike med naravno slovnico in sistemom, ki se ustvarja ob komunikaciji, ter vzpostavljenim sistemom, ki je dogovornega značaja.

V nadaljevanju prenove pravil bo celotno poglavje o pisanju zemljepisnih lastnih imen pregledano s slovarske perspektive: vsa imena, ki so uporabljena kot ponazarjalno gradivo v pravilih, bodo uslovarjena v rastočem pravopisnem slovarju *ePravopis* (2014–) ter ob tem gradivsko preverjena po korpusih in drugih virih. Ob ponovni redakciji pravil pa bodo pregledani vsi komentarji in razvrščeni glede na težnje, hkrati pa bodo preučeni novi argumenti, morda tudi novi predlogi reševanja. Ob sprejeti končni različici bo poskrbljeno za uskladitev z drugimi poglavji pravil.

Sklep

Ob izvedbi ankete glede pisanja zemljepisnih imen in javni razpravi, ki je sledila objavi poglavja »Velika in mala začetnica«, se je izkazalo, da se le majhen del javnosti, ki se je odzvala prošnji komisije, zaveda, kako nastajajo pravopisna pravila in kakšni so razlogi za spreminjanje pravil. Prisotno je tudi protislovno razmišljanje o tem, da naj bo – ob vseh nezaželenih družbenih spremembah (javna razprava je potekala v obdobju zaprtja države zaradi epidemije kovida) – vsaj pravopis nekaj stalnega, četudi vzpostavlja to stalnost pravzaprav »dogmatični diktat« jezikoslovcev, ki kabinetsno odločajo o jezikovnih pravilih in si z njimi »postavljajo spomenik« (uporabljena sta navedka iz pridobljenih iz komentarjev pravil). Le redki udeleženci javne razprave s pravopisom komunicirajo in razumejo, da je preverjanje sistema, ki narekuje pisne navade, neizogibna sestavina kodifikacijskega procesa in da je težnja po zmanjševanju pisnih izjem na področjih, ki so dogovorna, v interesu piščičih – predvsem generacij, ki se bodo knjižnega jezika še učile. Če standardizacijska komisija poskrbi, da so izjeme opisane v pravih tako, da so taka odstopanja zajeta kot enakovrstni razredi, so ta lažje zapomnljiva in na tak način se pravopisnih pravil hitreje naučimo. V tem je tudi smisel kodifikacije knjižnega jezika.

Literatura in viri

- DOBROVOLJC, Helena, 2016: *Kako pišemo sestavino selce v krajevnih imenih*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1290/kako-pišemo-sestavino-selce-v-krajevnih-imenih>>
- DOBROVOLJC, Helena, 2020: Težavnost pravopisnih reform v dobi jezikovne ustaljenosti. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhu pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 23–34.
- FURLAN, Metka, 2020: Zakaj bi bilo smiselno spremeniti veljavno pravopisno pravilo o zapisovanju neprvih sestavin slovenskega lastnoimenskega besedja. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhu pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 35–42.
- FURLAN, Metka, GLOŽANČEV, Alenka, ŠIVIC DULAR, Alenka, 2000: *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot*. Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- GTS 2013 = *Geografski terminološki slovar*, 2013. <<https://doi.org/10.3986/978-961-254-470-6>>
- GERŠIČ, Matjaž, KLADNIK, Drago, PERKO, Drago, 2020: Geografski pogled na pisanje velike in male začetnice pri večbesednih zemljepisnih imenih. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhu pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 43–58.

- HOLOZAN, Peter, 2020: Pot v pekel je tlakovana z dobrimi nameni: razmislek o spremembi pravil o začetnicah pri zemljepisnih imenih. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 59–62.
- HP 2013 = *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <<https://pravopis.hr>> *Internetová jazyková příručka 2008–2021*. <<https://prirucka.ujc.cas.cz>>
- KOČJAN BARLE, Marta, 2020: Predlog za reformo zapisa zemljepisnih imen. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 63–74.
- Komentar k poglavju »Velika in mala začetnica«. *Spletišče Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU*. Ljubljana. <<https://pravopisna-komisija.zrc-sazu.si/Pravopis80/Velikainmalazačetnica>>
- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2020: Nekaj misli o reformi pisanja večbesednih zemljepisnih imen. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 75–78.
- MAJDIČ, Viktor, 1994: Pomenski izvor slovenskih krajevnih imen. *Geografski vestnik* 66. 99–123.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše 2003: Pomístní jména (anoikonyma) v Čechách. *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*. II. Warszawa, Kraków. 129–140.
- PERKO, Drago, GERŠIČ, Matjaž, 2021: *Sporna imena naselij v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC.
- SNOJ, Marko, 2020: Vse z veliko začetnico. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 79–82.
- SP 1899 = *Slovenski pravopis*. Sestavil Fran Levec. Dunaj: Cesarsko kraljeva zaloga šolskih knjig.
- SP 1920 = *Slovenski pravopis*. Sestavil Anton Breznik. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- SP 1935 = *Slovenski pravopis*. Anton Breznik, Fran Ramovš (ur.). Ljubljana: Znanstveno društvo.
- SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana SAZU (izd.). – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.). – Državna založba Slovenije (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU (izd.). – Založba ZRC (zal.).
- ŠTĚPÁN, Pavel, 2020: Psaní velkých písmen u toponym v češtině: polemický pohled. *Acta onomastica* LXI/2. 417–439.
- WEISS, Peter, 2020: Večbesedna zemljepisna imena: z veliko začetnico skoraj vse. Helena Dobrovoljc, Manca Černivec in Matjaž Geršič (ur.): *Živim v Bukovem Vrhju pod Bukovim vrhom*. Ljubljana: Založba ZRC. 83–90.